

Justyna Kopic

Znaczenie i zastosowanie środków dydaktycznych w nauczaniu języków obcych dzieci

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (22-23), 344-351

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Znaczenie i zastosowanie środków dydaktycznych w nauczaniu języków obcych dzieci

Warunkiem sukcesu we współczesnym świecie, poza szeroko rozumianym ogólnym wykształceniem, jest bezwątpienia znajomość języków obcych.

Umiejętność ta już na starcie do podjęcia jakiejkolwiek pracy daje perspektywę lepszych zarobków a niejednokrotnie jest warunkiem jej otrzymania,

Niestety pod względem znajomości języków obcych wciąż jesteśmy daleko w tyle za krajami Unii Europejskiej. Jest to jeden z najpoważniejszych czynników mogących utrudniać Polakom odnalezienie się na rynku pracy Unii. Trudno sobie bowiem wyobrazić urzędnika, prawnika czy lekarza uprawiającego swój zawód poza krajem ojczystym bez znajomości języka ludzi, wśród których chce się podjąć pracę. To samo lecz może nawet w większym stopniu, dotyczy nauczyciela, którego znajomość języka musi być nienaganna, jeśli chciałby uczyć za granicą.

Z badań CBOS-u wynika, że tylko 9% naszych rodaków przyznaje się do znajomości języka niemieckiego. Ponad 60% Polaków deklaruje brak znajomości jakiegokolwiek języka obcego- dla porównania w karajach Unii Europejskiej 70% młodzieży zna jakiś język obcy.

Reforma oświaty, którą realizuje Ministerstwo Edukacji Narodowej - program języka niemieckiego dla szkoły podstawowej został opracowany zgodnie z założeniami reformy oświaty przez zespół naukowców i nauczycieli pod kierunkiem prof. Czesława Karolaka. Jest najbardziej nowoczesną propozycją programową, pozwalającą nauczycielowi na zaplanowanie i zorganizowanie poszczególnych etapów pracy z uwzględnieniem najnowszych zdobyczy z zakresu dydaktyki i metodyki nauczania- zakłada intensyfikację nauczania języków obcych. Planuje się wprowadzenie języka obcego od pierwszej klasy szkoły podstawowej.

Ogólnie zwykło się przyjmować, że wiek uczącego się języka obcego ma zasadniczy wpływ na efektywność jego przyswojenia. Rodzice często stają przed pytaniem: kiedy zacząć uczyć dziecko?- bo że wogóle uczyć o tym wiadomo od dawna.

Psychologowie i neurofizjolodzy zgodnie twierdzą, że im wcześniej tym lepiej. Twierdzą nawet, że najlepiej byłoby od urodzenia.

Uważa się, że trudności w akwizycji języka drugiego zaczynają się już po dziesiątym roku życia. Dzieje się tak dlatego, że w okresie dzieciństwa jedna z półkul najczęściej lewa- staje się półkulą dominującą. Proces ten jest widoczny w dzie-

siątym roku życia, zaś jego zakończenie przypada na dwunasty- trzynasty rok życia. Jest to wiek wyznaczający koniec okresu tzw. naturalnej gotowości językowej¹. Trudności te dość znacznie wzrastają po piętnastym roku życia, a od trzydziestego roku życia akwizycja ulega bardzo istotnym ograniczeniom. Może to być związane z ogólnymi uwarunkowaniami wieku, zaburzeniami pamięci, która jest głównym „magazynem” leksyki². Dlatego też wprowadzenie nauki języka niemieckiego w klasie pierwszej jest jak najbardziej uzasadnione.

Dziecko błyskawicznie chłonie wiedzę. Nie ma wprawdzie co liczyć, że opanuje język obcy wraz z jego gramatycznymi podstawami, ale może po prostu nauczyć się rozumieć i mówić.

Wczesna nauka języka obcego korzystnie wpływa na rozwój inteligencji dziecka, ale wymaga należytego ukierunkowania go tak, by wiedział, po co się uczy. Opanowanie obcego języka daje szczególną łatwość tworzenia nowych pojęć i większą plastyczność umysłu, czyli przyczynia się do szybszego rozwoju umysłowego³.

Dziecko bardzo szybko opanowuje niektóre, nowe sprawności językowe. Spowodowane jest to tym, że nie odczuwa ono potrzeby (albo wręcz nie potrafi) odnosić formy poznawanej do form już znanych. Dla dziecka każda nowa forma jest równie dobra i tak samo ważna jak stara. Dziecko gotowe jest zapamiętać dobrze utrwaloną formę językową, jeśli okaże się ona nieprzydatna na gruncie nowo poznanego języka. Tego właśnie nie potrafi człowiek dorosły: pamięta on zbyt dobrze (a czasem celowo uświadamia sobie), na czym polegają formy językowe i nie umie powstrzymać się od (podświadomego) porównywania nauki nowych form języka obcego ze znanymi mu dobrze formami języka rodzimego⁴.

Najmłodsze dzieci uczą się przez ilość i zabawę. Nie powinno być czytania czy pisania (w nauce języka obcego powinna obowiązywać kolejność: słuchanie- mówienie- czytanie- pisanie. I choć większość nauczycieli języka niemieckiego zgadza się z tą kolejnością to i tak nie jest ona stosowana w praktyce); są łamigłówki, piosenki, wiersze, kolorowanie obrazków. Trzeba więc wymyślać rozmaite atrakcje by utrzymać uwagę dziecka. Nauczyciel musi więc wybrać takie pomoce naukowe, aby zainteresowały jego podopiecznych. Jest to bardzo ważne, gdyż łatwo zniechęcić małe dziecko przez nadmiar wymagań.

W edukacji wczesnoszkolnej środki dydaktyczne przede wszystkim zapoczątkowują proces edukacyjny, pomagają w przekazywaniu uczniom wiedzy, sprawności lub w rozwiązywaniu problemów, a także są wykorzystywane do utrwalenia wcześniej opracowanych zagadnień.

¹ B. A. Jankowski, *Nauka języka obcego*, Warszawa 1973, s. 211.

² J. Brzeziński, *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa 1987, s. 28- 29.

³ *ibidem*, s. 28.

⁴ B. A. Jankowski, *op. cit.*, s. 210- 211.

W przypadku pierwszym środki dydaktyczne są najczęściej wykorzystywane do organizowania określonych sytuacji problemowych. Ich zadaniem jest zaciekawienie dzieci nowo projektowaną treścią, mają więc jakby umotywić dalszą naukę zmierzającą do optymalnego poznania określonych tematów.

Środki dydaktyczne mogą być także wykorzystane w procesie przyswajania nowych zagadnień. Nauczyciel wymaga od dzieci w tym przypadku wykorzystania danych im środków dla poznawania odpowiednich treści.

Trzeci przypadek to wykorzystanie ich do utrwalenia nabytej już wiedzy. Porównywanie przez dzieci wiedzy już przyswojonej z wiedzą odzwierciedloną za pomocą prezentowanego środka dydaktycznego pozwala im dostrzec nowe elementy w posiadanych już umiejętnościach. Wiedza ta jest więc lepiej utrwalona i pogłębiona.

Nauczyciel uczący języka obcego dzieci musi stosować różnorodne techniki pracy: wywiady, gazetki klasowe, prace konkursowe, gry i zabawy, piosenki, wyliczanki.

Aby te techniki były w pełni wykorzystane i przyniosły zamierzony skutek, nauczyciel musi posłużyć się różnymi środkami dydaktycznymi.

Nowoczesna dydaktyka języka obcego jest nie do pomyślenia bez zastosowania różnych środków dydaktycznych i wymaga od nauczyciela dodatkowego, bardzo przemyślanego przygotowania lekcji.

Brak pomocy lub tylko okazjonalne użycie ich tam, gdzie powinny być wykorzystane w pełni, jest jednym z czynników dyskwalifikujących pracę nauczyciela.

Uważa się, że przy zastosowaniu środków dydaktycznych:

- kontakt z językiem obcym jest bardziej bezpośredni i zbliża ucznia do sytuacji naturalnej;
- zrozumienie, ćwiczenie i zastosowanie struktur w języku obcym może następować z ominięciem własnego języka;
- można ominąć zakłócenia systemu fonetycznego przez znaki graficzne;
- umożliwia się stworzenie większej liczby sytuacji kompleksowych w klasie, np. za pomocą różnego rodzaju obrazów ruchomych i nieruchomych, niż tylko za pomocą samego tekstu;
- język obcy nabiera autentyczności w zakresie dialektu;
- wzrasta pierwiastek motywujący⁵.

Najpopularniejszą pomocą naukową zaliczaną do konwencjonalnych środków dydaktycznych jest podręcznik, który pozostaje podstawą nauki choćby dlatego, że właśnie na papierze najłatwiej da się przedstawić porządek, w jakim powinny odbywać się lekcje języka obcego. Każdy dobry podręcznik powinien uwzględnić

⁵ H. Stasiak, *Wybrane psychodydaktyczne uwarunkowania uczenia się i nauczania języków obcych*, Gdańsk 1992, s. 54-54.

i rozwijać te elementy, które różnią język rodzimy uczącego się od języka będącego celem jego nauki, wykorzystując jednocześnie wszelkie podobieństwa między tymi dwoma językami dla ułatwienia nauki⁶.

Dość dużą popularnością cieszy się obecnie podręcznik programowy. Umożliwia on dostosowanie przebiegu nauki do indywidualnego tempa i postępów uczącego się (zależnych od zdolności, zainteresowań, uwagi, motywacji i oczywiście od posiadanej już wiedzy). Wielką zaletą jest natychmiastowe potwierdzenie odpowiedzi, jakiej udziela uczący się na pytania zadane w podręczniku. Pozwala to uniknąć błędów. Podręcznik programowy podaje informację w małych proporcjach i jest tak zbudowany, że do kolejnej pozycji można przejść w zasadzie dopiero po opanowaniu poprzedniej.

Jedną z najbardziej przydatnych pomocy naukowych jest na pewno tablica. Na tablicy nauczyciele często dokonują uproszczonych rysunków, które wspomagają semantyzację materiału językowego i uatrakcyjnają nauczanie⁷.

Ostatnio modne stały się białe tablice do pisania ścieralnymi pisakami. Tablice te można już spotkać w niektórych szkołach. Ich zaletą jest to, że pisze się po nich pisakiem, a nie - jak po tradycyjnej czarnej tablicy- kredą, która kojarzy nam się jedynie z brudem. Pisanie wielokolorowymi pisakami uatrakcyjnią zapis. Biała tablica może być użyta także jako ekran dla rzutnika.

Tablice deklinacyjne i koniugacyjne są pomocą stosunkowo tania i nauczyciel może je bez problemu wykonać samemu. Są one przydatne na zajęciach, kiedy ćwiczy się jakiś problem gramatyczny i przez dyskretne wskazanie, o jaki przypadek, liczbę czy rodzaj nam chodzi, można zachęcić ucznia do samodzielnego myślenia, ułatwić mu zrozumienie zawichości „końcówek”. Dla wzrokowców jest to najszybsza metoda nauczania się deklinacji poprzez patrzenie i zapamiętywanie.

Zastosowanie środków technicznych w procesie nauczania stwarza uczniom warunki zbliżone do warunków naturalnego środowiska obcojęzycznego. Wiadomo przecież, że w takich warunkach człowiek szybciej opanowuje język obcy.

Stosowanie środków technicznych w sposób wyraźny podnosi efektywność nauczania, ponieważ pozwala uczniom znacznie częściej słyszeć mowę w języku obcym i to nie tylko wtedy, kiedy chce tego nauczyciel, ale również z inicjatywy samego ucznia. Uczniowie mają okazję słuchowego postrzegania obcej mowy. Intensywne zaś słuchanie obcej mowy w znacznej mierze sprzyja rozwijaniu u uczniów mowy wewnętrznej, dzięki czemu szybciej i łatwiej można wypracować nawyki i rozwinąć umiejętność aktywnego mówienia⁸.

Nie wszystkie środki techniczne są jednak przeznaczone do słuchania mowy. Niektóre z nich pobudzają uczniów także do aktywnego mówienia.

⁶ B. A. Jankowski, op. cit., s. 189.

⁷ J. Brzeziński, op. cit., s. 150.

⁸ B. Bielajew, *Zarys psychologii nauczania języków obcych*, Warszawa 1969, s. 202-203.

Korzystając ze środków technicznych uczniowie zaczynają odczuwać wzrastającą potrzebę rozumienia wypowiedzi bez odwołania się do pomocy tłumaczenia. Wiadomo, że potrzeba jest podstawowym bodźcem psychologicznym (wewnętrznym) w procesie przyswajania sobie języka obcego. Z reguły uczniowie jej nie odczuwają, ponieważ przebywając w środowisku języka ojczystego nie muszą posługiwać się obcojęzycznymi środkami porozumiewania się. Gdy natomiast mają do czynienia z mową w języku obcym, odtwarzaną za pomocą aparatury technicznej, zmuszeni są często do zupełnie samodzielnego jej percypowania i rozumienia, i to w stosunkowo szybkim tempie.

Środki techniczne pozwalają ponadto częściej odtwarzać takie wypowiedzi w języku obcym, które bezpośrednio wiążą się z realnymi sytuacjami życiowymi czy zadaniami.

Szczególnie ważna rola przypada pomocom wizualnym. Są one niezbędne i bez nich trudno wyobrazić sobie nauczanie języków obcych dzieci, a wskazane jest także stosowanie ich w pierwszej fazie nauczania niezależnie od wieku uczących się.

Pomocze wizualne stosowane w nauczaniu dzieci muszą jednoznacznie ilustrować rzeczywistość pozajęzykową, muszą stwarzać możliwość kojarzenia odpowiedniej nazwy z wyraźnie ilustrowanym pojęciem⁹.

Pomocą istotną i dostępną w każdej chyba szkole jest magnetofon. Znaczenie magnetofonu w nauce języka obcego jest ogromne:

- nie jest dla uczących się korzystne, jeśli wszystkie swe nawyki artykulacyjne przejmują od jednej osoby, jeśli wszystkie słowa, które poznają słyszą z jednych i tych samych ust;
- ćwiczenia na rozumienie ze słuchu nie polegają jedynie na odsłuchaniu (lub przeczytaniu) uczącym się jakiejś historyjki (często bajki) i omówieniu nowych słówek. Ćwiczenia przygotowywane obecnie na kasetach przez wydawnictwa językowe są bardziej skomplikowane i nie stanowią wcale klasycznego nagrania tekstu obcojęzycznego, często są to rozmaite wariacje jednego tekstu, teksty z lukami, autentyczne nagrania np. z lotniska, dworca kolejowego, sklepu itp;
- w ćwiczeniach na rozumienie ze słuchu chodzi przede wszystkim o to, aby uczący się słuchali, a nie czytali dany tekst. Jeżeli nauczyciel czyta tekst zamieszczony w podręczniku, uczniowie często zagląдают do niego, co psuje intencje takiego ćwiczenia. Jeśli ćwiczenie odtwarzane jest z magnetofonu, problem ten najczęściej znika, ponieważ większość nowoczesnych podręczników nie dubluje tekstów w podręczniku i na kasecie.

⁹ J. Brzeziński, op. cit., s. 146.

Magnetofon pozwala na nagranie lekcji lub zapisanie własnego głosu uczącego się. Pozwala to na łatwiejsze spostrzeżenie błędu w wymowie i automatyczną korektę. Dla dzieci będzie to świetna zabawa połączona z jednoczesną nauką języka obcego.

Rzutnik obrazów na folii i na papierze, to kolejna znacząca pomoc dydaktyczna w nauczaniu języka obcego. Odgrywa on istotną rolę w fazie prezentacji i wdrażania. Nadaje się on również do przypominania materiału, który może lub mógł już uleć zapomnieniu. Pozwala on nauczycielowi szybko reagować na błędy popełnione przez uczniów poprzez natychmiastowe eksponowanie danego zagadnienia w formie obrazu świetlnego.

Rzutnik możemy wykorzystać przy:

- a) szybkich ćwiczeniach gramatycznych- nie trzeba wtedy rozdawać kopii ćwiczenia i czekać aż grupa się z nim zapozna. Wyświetlenie ćwiczenia na tablicy lub czystej ścianie wymusza uwagę. Szybciej również uczniowie rozwiązują dane ćwiczenie, ponieważ całą uwagę poświęcają myśleniu nad rozwiązaniem;
 - b) uczeniu się piosenki- możemy szybko wyświetlić tekst na ścianie, uczniowie nie muszą go pisać, a w każdej wolnej chwili można szybko zaśpiewać poznaną wcześniej piosenkę wyświetlając każdorazowo jej tekst na ścianie;
 - c) opisywaniu wyglądu osób, pomieszczeń itp.- nie trzeba stać przy danym uczniu trzymając przed nim np. fotografię osoby, którą ma opisać, podczas gdy reszta grupy się nudzi, ponieważ nie widzi tego, o czym mówi ten uczeń;
 - d) jednorazowych ćwiczeniach na wymowę oraz czytaniu tekstów- szybko wyświetlony tekst uczniowie mogą czytać i ćwiczyć praktycznie natychmiast.
- Nie trzeba pisać, powielać.

Tablica flanelowa ma tę przewagę nad innymi środkami dydaktycznymi, że określony obraz rzeczywistości pozajęzykowej powstaje na oczach dzieci, czemu towarzyszy mówienie. Obraz ten można „cofać” w swej treści ujmując pewne elementy, co stanowi o jego dynamice, a właściwie to najbardziej zaciekawia najmłodszych i przykuwa ich uwagę. W żadnym razie nie umniejsza to znaczenia i wartości obrazów statycznych bądź to w formie plakatów, bądź plansz przedstawiających np. pewne zdarzenia w kolejności występowania, a więc tzw. historyjek obrazkowych, lub obrazków ilustrujących określone pojęcia¹⁰.

Reasumując, należy wyciągnąć wniosek, że wykorzystanie środków technicznych w nauczaniu języków obcych stanowi bardzo racjonalny element metodyczny i sposób nauczania języka obliczony na rozwijanie mowy wewnętrznej, bez czego niemożliwa jest aktywna mowa zewnętrzna (ustna)- mówienie, ani myślenie w języku obcym, ani też opanowanie języka na piśmie¹¹.

¹⁰ ibidem, s. 151.

¹¹ B. Bielajew, op. cit., s. 204.

Ogromną rolę we wczesnym nauczaniu dzieci języka obcego odgrywa nauczyciel. To jego zadaniem jest zmotywowanie dzieci do nauki. To on przez swoje dobre przygotowanie i duże doświadczenie, ma przez naukę dać dzieciom szansę zaspokojenia podstawowych potrzeb: zabawy, współzawodnictwa, majsterkowania.

Niestety rzeczywistość jest zupełnie inna i jeśli chodzi o nauczanie języków obcych- konkretnie języka niemieckiego- w polskiej szkole znacznie odbiega od książkowych definicji.

Jedynie połowa nauczycieli języka niemieckiego województwa śląskiego (Katowice, Mysłowice, Dąbrowy Górniczej, Siemianowice Śląskie) w trakcie pracy z uczniami korzysta z pomocy dydaktycznych, którymi są wyłącznie pomoce dołączone do podręcznika: kasety magnetofonowe i wideo, gry i zabawy, rebusy i zagadki; przy czym najczęściej wykorzystywane są kasety, gdyż pozostałe pomoce w podręcznikach są ale nie w odpowiednich ilościach (choć wiadomo przecież, że dzieci najszybciej uczą się przez zabawę).

Nasuwa się więc pytanie: co robi nauczyciel korzystający z pomocy dołączonych do podręczników, kiedy podręcznik ogranicza się tylko do podręcznika?

Nie ma wątpliwości, że w dzisiejszych czasach język obcy jest biletem do otrzymania lepszej, bardziej satysfakcjonującej pracy. Daje też szansę stopniowego wykształcenia wrażliwości międzykulturowej, zrozumienia i tolerancji dla odmienności, co jest niezbędnym warunkiem przygotowania dzieci do życia w wielokulturowym społeczeństwie, jakim jest społeczeństwo zjednoczonej Europy.

Bibliografia:

- Bielajew B., *Zarys psychologii nauczania języków obcych*, Warszawa 1969.
Brzeziński J., *Nauczanie języków obcych dzieci*, Warszawa 1987.
Jankowski B.A., *Nauka języka obcego*, Warszawa 1973.
Stasiak H., *Wybrane psychodydaktyczne uwarunkowania uczenia się i nauczania języków obcych*, Gdańsk 1992.

Summary

The Condition of success in the modern world, besides generally understood education, is no doubt the knowledge of foreign languages. That skill, if you want to find a job, gives you immediately a chance to get a better salary or in many cases this is a condition of getting any job. It is said that the age of the learner has got fundamental influence on the effectiveness of acquiring the language- psychologists claim that the sooner one starts the better it is. Early beginning of learning the foreign language has got positive influence on the development of child's intelligence. Acquiring and developing language skills makes it easier for the child to create new concepts and ideas and it also develops a bigger brain flexibility. The beginners learn mostly by playing. There shouldn't be any reading or writing at the very early stage of learning- only songs, poems, puzzles and colouring pictures.

In lower- primary education the didactical means basically start the educational process, help to transmit the knowledge to learners. They are used to provide reinforcement. Basic didactical means are as follows: student's book, blackboard and technical gadgets: tape recorder, OHP. Lack of technical background or using it only occasionally, when it should be used completely, is one of the disqualification factors of a teacher, who plays the main role in teaching young learners a foreign language.